

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้จะกล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ สรุปผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งได้แก่ แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง และแนวคิดการกล่อมเกลาทางการเมือง ในส่วนท้ายจะกล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)

2.1.1 ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) บุคคลที่นำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาค้นแรก คือ Gabriel A. Almond เพื่ออธิบายแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งปรากฏในบทความ "Comparative Political System" ใน Journal of Politics เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.1956 ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ ต่อมาได้กลายเป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญ คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Gabriel A. Almond และ Bingham Powell, Jr. กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง รูปแบบของทัศนคติส่วนบุคคลและความโน้มเอียงเกี่ยวกับการเมืองระหว่างสมาชิกของระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดเจนนัก แต่จะเป็นตัวรองรับและมีความหมายต่อการกระทำทางการเมืองของแต่ละบุคคล ความโน้มเอียงของบุคคลดังกล่าวประกอบด้วย

ก. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้ (Cognitive Orientations) ได้แก่ ความรู้ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความเชื่อทางการเมือง

ข. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective Orientations) ได้แก่ ความรู้สึกผูกพันที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นด้านของการยอมรับ หรือปฏิเสธ

ค. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluative Orientations) ได้แก่ การตัดสินใจและความคิดเห็นที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งโดยปกติจะเป็นการเอาค่านิยมมาตรฐานเข้าวัดวัตถุประสงค์ทางการเมือง และเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ (Almond & Powell, 1966:50)

Lucian W. Pye อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ สภาวะอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการ และมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้น ๆ ส่วนประกอบของวัฒนธรรมทางการเมืองมีทั้งอุดมคติทางการเมือง และปทัสถานในการดำเนินการของระบบการเมือง อีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมือง คือ รูปแบบของวิถีทางจิตวิทยา และอัตวิสัยของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองแต่ละระบบ (Pye, 1968:218)

Eric Rowe กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ ด้านความรู้สึกทั้งหลายของบุคคลแต่ละคน (Rowe, 1969:12)

Gabriel A. Almond และ James S. Coleman กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทัศนคติและความโน้มเอียงทางการเมือง ทัศนคติที่คนมีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหนึ่ง ๆ ก็คือ ลักษณะของทัศนคติ และความโน้มเอียงในรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบ และส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชาตินั้น ๆ (Almond & Coleman, 1960:12-13)

Milton Yinger กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทัศนคติ และการอบรมที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกนิยม หรือไม่นิยมในระบบการเมือง และการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง (Yinger, 1962:380-381)

Sidney Verba กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับแบบแผนของกิจกรรมทางการเมือง และสถาบันทางการเมือง ไม่ได้หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งหมด แต่หมายถึงสิ่งที่ประชาชนเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้อาจจะอยู่ในหลายลักษณะ เช่น ความเชื่อในแง่ประจักษ์ในวิถีชีวิตที่เป็นจริงในทางการเมือง หรืออาจจะเป็นความเชื่อในเป้าหมาย หรือค่านิยม ซึ่งควรจะเอามาใช้ปฏิบัติได้ (Verba, 1965:516)

Jarol B. Manheim กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของความเชื่อ และทัศนคติร่วมกันของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในระบบการเมืองต่าง ๆ เป้าหมายที่ว่าหมายถึง การมีผลประโยชน์ร่วมกันในขั้นมูลฐาน และการประเมินค่าที่เหมือนกัน ตลอดจนการเห็นพ้องต้องกันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน (Manheim, 1975 อ้างในพรศักดิ์ ผ่องแผ้วและพลศักดิ์ จิรไกรศิริ (บรรณาธิการ), 2524 :23)

Eugene J. Kolb มองวัฒนธรรมการเมืองในแง่ที่ว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ รวมไว้ซึ่งความเชื่อ ค่านิยม ปทัสถานทางพฤติกรรม (Behavioral Norms) ทัศนคติและสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมาย

(Expressive Symbols) ในการช่วยสร้างสรรค์ประเพณีหรือวิถีชีวิต (Way of Life) ที่แตกต่างสลับซับซ้อนของสังคมหนึ่ง ๆ โดยความหมายของวัฒนธรรมเหล่านั้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีการเมือง พฤติกรรม และสถาบัน (Kolb, 1978 อ้างในนพคุณ เมืองแวง, ศราวุธ โยธินะ และสุกิจ เจริญรัตนกุล (บรรณาธิการ), 2524:112)

Lewis Bowman และ G.R. Boynton ให้ทรรศนะว่า วัฒนธรรมการเมืองเป็นสื่อความคิดอันหนึ่ง ซึ่งได้รับการพัฒนาเพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อกำหนดทางสถาบันที่เป็นทางการ และพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล (Bowman & Boynton 1974, อ้างในนพคุณ เมืองแวง, ศราวุธ โยธินะ และสุกิจ เจริญรัตนกุล (บรรณาธิการ), 2524:112)

จากความหมายของคำว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ที่ได้กล่าวไปแล้ว อาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมร่วมกัน ของบุคคลในสังคมที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมืองมีความโน้มเอียงทางการรับรู้ความรู้สึก และการประเมินค่าที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองแตกต่างกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งเป็นช่องทางนำไปสู่การแสดงออกหรือไม่แสดงออกทางการเมือง ซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางสนับสนุนต่อต้าน หรือนิ่งเฉยต่อระบบการเมืองก็ได้

จากการที่วัฒนธรรมทางการเมือง มีผลทำให้บุคคลมีความโน้มเอียงทางด้านความรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่าที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองแตกต่างกันนั้น พึงเข้าใจคำว่า "ความโน้มเอียง" ซึ่งหมายถึง ท่าที (Predisposition) ที่จะมีการกระทำทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งโดยที่จะต้องเข้าใจว่าจะถือว่าบุคคลมีอิสระเสรีในการกำหนดความโน้มเอียงของเขาทั้งหมดนั้นไม่ได้ เพราะมีประเพณี ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และบรรทัดฐานทางสังคมหลายอย่างที่เขาซึมซับเข้ามาในตัวเขา (Internalise) โดยผ่านการขัดเกลาทางสังคม นอกเหนือไปจากแรงจูงใจ อารมณ์ ความรู้สึก และอื่น ๆ ที่เขามีในฐานะบุคคลเป็นตัวกำหนดร่วมอยู่ด้วย ดังนั้น ในความหมายของคำว่า " วัฒนธรรมทางการเมือง " ที่ได้ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จึงใช้คำว่า " บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง " กำกับอยู่ด้วยเพื่อแสดงว่าสิ่งที่สนใจวิเคราะห์นั้น ไม่ใช่ความโน้มเอียงส่วนบุคคล หากแต่เป็นความโน้มเอียงของบุคคลประเภทต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งมีฐานะเป็นข้อมูลทางสังคม (Social Fact) มากกว่าที่จะเป็นข้อมูลทางด้านจิตวิทยาส่วนบุคคล (Individual Psychology) (พุทธนิสาณ ชุมพล, 2531:94) ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองในฐานะที่เป็นสังกะย (Concept) ทางรัฐศาสตร์ จึงเป็นความโน้มเอียงหรือแนวโน้ม หรืออย่างมากที่สุดก็ทำที่ไม่ใช่การกระทำ แต่ความโน้มเอียงมีความเชื่อมโยงกับการกระทำหรือพฤติกรรม ความโน้มเอียงเป็นเป้าหมาย

และตัวที่ให้ความหมายแก่การกระทำในตัวของมันเอง ความโน้มเอียงทางการเมืองหรือวัฒนธรรมทางการเมืองไม่ได้ทำอะไรเลย แต่มีฐานะเป็นอิทธิพลเชื่อมโยงมากกว่าเป็นอิทธิพลกำหนด กล่าวคือ ข้อเรียกร้องต่อระบบที่ดี ปฏิบัติการได้ตอบสนองข้อบังคับที่ดี การเกื้อหนุนที่ดี หรือแม้แต่การปฏิบัติตนของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ดี ถูกหล่อหลอมโดยความโน้มเอียงที่คนในสังคมมีส่วนร่วมกัน วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นความโน้มเอียงในอันที่จะทำให้เกิดพฤติกรรม แต่พฤติกรรมจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ยังไม่สามารถพูดได้จากการพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว พฤติกรรมจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น คนมีทัศนคติความเชื่อนั้น ๆ เข้มข้น แน่ชัดแน่วแน่เพียงใด เขาพร้อมที่จะทำตามความเชื่อนั้นหรือไม่ และหากเขาพร้อม มืองค์กรหรือโครงสร้างใดหรือไม่ที่จะอำนวยให้เขาได้กระทำตามความเชื่อนั้น และหากมี องค์กรหรือโครงสร้างเหล่านั้นมีอำนาจอย่างไร เป็นต้น (พุทธวิสาณ ชุมพล, 2531:108)

2.1.2 หน้าที่ของวัฒนธรรมทางการเมือง

ประเด็นที่ควรแก่การพิจารณาต่อไปก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองทำหน้าที่อะไร เราอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองทำหน้าที่ซึ่งแยกพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น (พุทธวิสาณ ชุมพล, 2531:94-95) คือ

1. สำหรับบุคคล วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองให้แก่บุคคล โดยช่วยตีความสิ่งที่เป็นการเมือง
2. สำหรับสังคมโดยรวม วัฒนธรรมทางการเมืองเปรียบเสมือนแผนที่ของค่านิยมและปทัสสถานทางการเมือง ซึ่งช่วยให้การทำงานของสถาบันและองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ มีความสอดคล้องกันพอสมควร กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองก็คือ แบบอย่างหรือกระแสนของความโน้มเอียงที่ช่วยกำหนดขอบเขตความเป็นไปได้ หรือรูปลักษณะของระบบการเมือง เพื่อให้สามารถที่จะเห็นความในข้อนี้ได้ชัดเจน เราอาจเปรียบวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเป็นทะเลที่มีคลื่น มีกระแสน้ำ มีความลึกตื้นในแต่ละตำแหน่งแห่งที่ โดยที่ระบบการเมืองเป็นเรือที่ลอยอยู่ในทะเล จะแล่นไปได้ก็ภายใต้เงื่อนไขของกระแสน้ำ คลื่น และอุปสรรคขัดขวางต่าง ๆ อันเกิดจากการตื้นเขินของทะเล ตลอดจนความกว้างของทะเลเอง วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีบทบาททั้งในทางอุ้มชู เปิดช่องทาง และเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานของระบบการเมือง เป็นเชิงกรอบกำหนดความเป็นไปได้ของระบบการเมือง

2.1.3 ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

หากวัฒนธรรมทางการเมือง มีผลทำให้บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง มีความโน้มเอียงทางด้านความรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่า ที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลแล้ว ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองก็จะต้องพิจารณาจากความโน้มเอียงทางการเมือง ในการจัดแบ่งประเภทของความโน้มเอียงทางการเมือง Almond และ Verba เริ่มด้วยการศึกษา ความรู้สึกและทัศนคติของคนที่มีต่อการเมืองในระดับต่าง ๆ คือ ต่อระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เช่น ถามความเห็น ความรู้สึกของคนที่มีต่อระบบการเมืองว่า เห็นว่าระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยหรือสังคมนิยม เป็นต้น จากนั้นก็ไปพิจารณาความรู้สึกของคนเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีต่อระบบการเมือง ความรู้สึกที่ว่าตนมีความสำคัญต่อระบบการเมืองอย่างไร และในการพิจารณาส่วนย่อยหรือส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบการเมือง ได้แยกเรื่องที่จะศึกษาออกเป็น 3 ประการ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523:78-79) คือ

ก. บทบาท หรือโครงสร้างทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงลงไป เช่น สถาผู้แทน ฝ่ายบริหาร หรือระบบราชการ ว่าคนในสังคมมีความรู้สึก และทัศนคติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางใด

ข. ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบาทนั้น ๆ เช่น ตัวผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และผู้ปกครองประเทศ ว่าคนในสังคมมีความรู้สึกและทัศนคติต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่ หรือมีบทบาททางการเมืองอย่างไร

ค. นโยบายของรัฐ การตัดสินใจ หรือการใช้นโยบายปฏิบัติตามนโยบายเฉพาะเรื่อง ๆ ไป

โดยสรุปแล้ว Almond และ Verba ใช้แนวทางในการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล โดยการสร้างตารางแบบความสัมพันธ์ระหว่างความโน้มเอียงทางการเมือง 3 ประเภท โดยวัดจากปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ

ก. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขา และเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขาโดยทั่วไปอย่างไร เช่น ประวัติศาสตร์ของชาติ ขนาดของประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของประเทศ แหล่งอำนาจทางการเมือง ลักษณะพิเศษของการปกครอง ฯลฯ เขามีความรู้สึกต่อลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของระบบอย่างไร เขามีความเห็น หรือการตัดสินใจว่าระบบนี้เป็นอย่างไร

ข. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและบทบาททางการเมืองของชนชั้นปกครองอย่างไร และเขามีความรู้สึก และความเห็นต่อโครงสร้าง บทบาทของผู้นำ และนโยบายของรัฐอย่างไร

ค. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันตัวบุคคล และกระบวนการตัดสินใจที่ผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารงานนั้นอย่างไร และมีความรู้สึก ความเห็นต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านั้นอย่างไร

ง. บุคคลผู้นั้นมองตัวเขาเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งในระบบการเมืองอย่างไร มีความรู้สึกเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองอย่างไร เขามีความรู้สึกว่าเขาสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่อย่างไร

ถ้าบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และการประเมินค่าต่อระบบการเมืองดังที่กล่าวมาแล้วในรายละเอียดอย่างไร นั่นคือแบบแผนทัศนคติทางการเมืองของบุคคลนั้นนั่นเอง

ตัวแบบบริสุทธิ์ (Ideal Types) ที่ Almond และ Verba สร้างขึ้น มีการแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ

ก. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทคับแคบ (Parochial Political Culture)

หมายถึง การที่บุคคลในสังคมไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เลยและไม่มีการรับรู้หรือความเห็นต่อการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจใยดีหรือไม่คิดว่าตัวเองมีส่วนร่วมทางการเมืองเลย เช่น ในสังคมของชนเผ่าบางเผ่าในแอฟริกา ซึ่งระบบสังคมยังคงอยู่ในสภาพดั้งเดิม ไม่มีการแบ่งแยกแฉกแฉงอำนาจหน้าที่ และบทบาททางการเมืองให้แก่ชัดเจนเจาะจงลงไป

ข. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทไพร่ฟ้า (Subject Political Culture)

หมายถึง กรณีที่บุคคลในสังคมมีความโน้มเอียงทางการเมืองในลักษณะที่ยอมรับอำนาจรัฐ เชื่อฟังปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งเป็นผลของการตัดสินใจทางการเมือง (Output ของ System) อย่างเดียว มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาทางการเมือง (ขั้นตอนของ Input) และไม่มีความรู้สึกว่าเขาเองอยู่ในฐานะที่จะมีความหมาย มีอิทธิพลต่อการเมือง โดยมีทัศนคติว่าตนกับการเมืองอยู่คนละโลกกัน ไม่เกี่ยวข้องกัน และไม่พยายามไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีแต่หน้าที่คอยเคารพกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ของรัฐบาลเท่านั้น

ค. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทมีส่วนร่วม (Participant Political Culture)

หมายถึง การที่บุคคลในสังคมมีความโน้มเอียงทางการเมืองในทางที่เข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป มีความรู้ มีความเข้าใจ มีทัศนคติและความเห็นต่าง ๆ ต่อโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองการบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าเขา

สามารถมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ (ชัชอนันต์ สมุทวณิช , 2523:80-81)

อย่างไรก็ตาม Almond และ Verba ได้ให้ทัศนะว่า เป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นว่าในสังคมต่าง ๆ ประชาชนทั้งประเทศจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะประชาชนในสังคมต่าง ๆ มักมีความแตกต่างในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้นด้วย Almond และ Verba สรุปว่าในสังคมต่าง ๆ ประชาชนจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสาน (Mixed Political Culture) แบบใดแบบหนึ่งใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำคอบแบบผสมไพร่ฟ้า (Parochial – Subject Political Culture) เป็นรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของผู้นำ เช่น เผ่า (Tribe) หมู่บ้าน (Village) หรือเจ้าที่ดิน (Feudal Authority) แต่ประชาชนได้พัฒนาความจงรักภักดีไปสู่ระบบการเมืองที่มีขอบเขตที่กว้างขวางกว่า เผ่า หมู่บ้าน และเจ้าที่ดิน โดยยอมรับอำนาจของรัฐบาลให้อยู่เหนือกว่า แต่ประชาชนก็ยังไม่สนใจที่จะเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหรือในกรณีได้รับสิทธิทางการเมืองแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สนใจใยดีกับสิทธินี้รวมถึงไม่คิดว่าตนจะมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง

กล่าวคือ ประชาชนยังคงความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม แต่ไม่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าเผ่าอย่างเคร่งครัด กลับหันมายอมรับกฎระเบียบกฎหมายของรัฐบาลกลาง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (Subject – Participant Political Culture) เป็นรูปแบบที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยคิดว่าตนเองมีบทบาทและมีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จึงเกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีประชาชนบางส่วน ยังคงเมินเฉยและไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองในรูปแบบนี้ ในระยะแรกอาจทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง แต่หากดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องจะมีอิทธิพลให้กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า หรือแบบอำนาจนิยมเปลี่ยนท่าทีและทัศนคติ หันมาสนใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำคอบผสมแบบมีส่วนร่วม (Parochial – Participant Political Culture) เป็นรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในประเทศเกิดใหม่ และเป็นปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือ ประชาชนในประเทศเหล่านี้ส่วนมากจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำคอบ แต่จะถูกปลุกเร้าในเรื่องผลประโยชน์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ทำให้การพยายามเข้ามามี

ส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มคนอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง โดยกลุ่มหนึ่งอาจมีแนวคิดเอนเอียงไปทางอำนาจนิยม ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอาจเอนเอียงไปทางประชาธิปไตย ลักษณะความขัดแย้งนี้ทำให้โอกาสทางการเมืองไม่อิงอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (Almond & Verba, 1965 อ้างในพรศักดิ์ ผ่องแผ้วและพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2524:102-103)

จากการศึกษาความหมายของ "วัฒนธรรมทางการเมือง" ที่กล่าวมาทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" หมายถึง แบบแผน แบบปฏิบัติที่แสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคล ที่มีผลต่อระบบการเมืองและองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมือง เนื่องจากเป็นผลมาจาก ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ และโอกาสในการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลที่ได้รับการปลูกฝังอบรมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และสามารถจะยอมรับวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ ๆ ที่ได้ผ่านการอบรมกล่อมเกลามา ปลูกฝังและถ่ายทอดอีกช่วงเวลาหนึ่งได้เช่นกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองใหม่ จากแบบดั้งเดิมไปสู่ความเชื่อใหม่ทางการเมือง จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมีคุณสมบัติเป็นพลวัต (Dynamic) อยู่ในตัวเอง (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2541:266-267) ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า "...ไม่มีวัฒนธรรมใดที่เราหมายรู้จริงได้เลย เพราะวัฒนธรรมย่อมอยู่ในสถานะที่เป็นอนิจจังเสมอ ทันทีที่เราบรรยายลักษณะวัฒนธรรมไทยเสร็จ วัฒนธรรมไทยก็เปลี่ยนไปจากลักษณะที่เราบรรยายเสียแล้ว..." (วัฒนธรรมคือระบบสัมพันธ์, 2538:4)

2.2 แนวคิดการกล่อมเกลாதทางการเมือง (Political Socialization)

การศึกษาการเมืองโดยพิจารณาจากวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใดนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงสิ่งที่เรียกว่า "ความโน้มเอียงทางการเมือง" ของคนในสังคม การศึกษาความโน้มเอียงทางการเมืองนั้น เราจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ปรัชญาทางสังคมต่าง ๆ (สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์ : 49) เพื่อที่จะอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองได้ถูกต้องยิ่งขึ้น เนื่องจากระบบการเมืองทุกระบบถูกฝังตรึงไว้ด้วยแบบแผนของความโน้มเอียงอย่างใดอย่างหนึ่งต่อการแสดงออกในเรื่องการเมือง (Almond, 1956:36) ความโน้มเอียงดังกล่าวนี้จะต้องถ่ายทอดโดยกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมืองของสังคม รวมเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละระบบการเมือง ดังนั้น การพิจารณาถึงกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการอธิบายถึงเหตุผลของการมีวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละสังคม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

2.2.1 ความหมายของการกล่อมเกลาทางการเมือง

Michael Rush และ Phillip Athoff อธิบายว่า กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการซึ่งปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนเองอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำเหนียก (Perception) หรือปฏิกิริยาต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคม ที่บุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่ ตลอดจนยังเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย (Rush & Athoff, 1971:16)

Richard E. Dawson และ Kenneth Prewitt ได้สรุปว่า กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาซึ่งแต่ละบุคคลจะได้มาซึ่งโลกทัศน์ทางการเมือง (Dawson & Prewitt, 1969:6)

Kenneth P. Langton ได้ให้นิยามของการกล่อมเกลาทางการเมืองว่า หมายถึง กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม และอุปนิสัยในทางที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองโดยผ่านทางสื่อกลางต่าง ๆ ของสังคม สื่อกลางเหล่านี้รวมถึงสิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ ไป เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง โรงเรียน สมาคมผู้ใหญ่ และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ (Langton, 1969:5)

กล่าวโดยสรุป ความหมายของคำว่า "การกล่อมเกลาทางการเมือง" สามารถอธิบายได้ใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายในวงแคบ และความหมายในวงกว้าง

ก. ความหมายในวงแคบ การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การให้ข่าวสารทางด้านการเมือง การปลูกฝังค่านิยมทางด้านการเมือง และการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่าง ๆ ทางด้านการเมืองอย่างมีเจตนา ซึ่งกระทำโดยองค์กร (Agents) ที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการในเรื่องการอบรมสั่งสอน

ข. ความหมายในวงกว้าง การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การเรียนรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับการเมืองที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าการเรียนรู้นั้นจะเป็นแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ จะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม การกล่อมเกลาทางการเมืองในความหมายนี้ได้ครอบคลุมเฉพาะการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเมืองที่เห็นได้อย่างชัดเจนอย่างเดียวนั้น แต่ยังคงไปถึงการเรียนรู้ที่มีใช้การเมือง อันมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านการเมือง (Political Behavior) อีกด้วย เป็นต้นว่า การเรียนรู้ท่าทีทางสังคม (Social Attitudes) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเมือง และลักษณะการได้มาซึ่งคุณลักษณะทางบุคลิกภาพบางประการ ที่มีผลเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมือง (Greenstein, 1968 อ้างในสถิติ นิยมญาติ, 2524:6)

2.2.2 หน้าที่ของกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง

กระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญหลายประการด้วยกัน เราอาจจะสรุปหน้าที่ของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองที่พึงมีต่อวัฒนธรรมทางการเมืองได้ 3 ประการ (Dawson & Prewitt, 1969:27-36) คือ

1. รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง การที่คนรุ่นเก่าอบรมสั่งสอนเพื่อสืบทอดค่านิยมทางการเมือง ทศนะ ปทัสถาน และความเชื่อ ไปยังคนรุ่นใหม่ของสังคม การให้การเรียนรู้ทางการเมืองโดยหวังที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมนั้น อาจจะกระทำได้โดยผ่านทางสื่อกลางต่าง ๆ

2. ปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง ในทุกสังคมย่อมประสบกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อเนื่องมาทางการเมืองของประชาชนไม่มากนักน้อย กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะเป็นตัวช่วยให้ข่าวสารใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

3. สร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ปัญหาที่สำคัญยิ่งที่ประเทศเกิดใหม่ประสบก็คือ พวกเขาพบว่า ตนเองอยู่ในชุมชนการเมืองใหม่ที่ยังไม่มีภาษา วัฒนธรรม ศาสนา หรือแม้แต่ศัตรูร่วมกัน ปัญหาของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาระในชาติจะเกิดขึ้นสิ่งแรก และถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้นำจะต้องกระทำ ก็คือ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองร่วมกัน หรือสร้างค่านิยมความเชื่อร่วมกัน อันเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นมาให้ได้ ในสภาพของความสับสนหลังจากการได้เอกราชนี้ กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง อันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติได้

2.2.3 การศึกษากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

การศึกษากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น มีประเด็นที่ควรพิจารณาศึกษาอยู่ 3 ประการคือ

1. การศึกษากลไก หรือตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอด สร้างสรรค์ และพัฒนาแนวโน้ม แนวความคิด ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อทางการเมืองของบุคคล

2. การศึกษาปรากฏการณ์แห่งการขัดแย้ง ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะกลไกที่เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในระยะเริ่มแรกกับในระยะหลังถ่ายทอด และสร้างสรรค์ค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดการขาดตอน หรือการไม่สืบทอดเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในช่วงแรก และช่วงหลัง ๆ ของชีวิตคน

3. การศึกษาวิธีการที่บุคคลรับเอาค่านิยม และแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองเข้าไป เป็นการศึกษากิจกรรมในการเรียนรู้ของบุคคล (อุษณีย์ ฉัตรานนท์, 2517:11-12)

2.2.4 กลไกหรือตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง

การศึกษากลไกหรือตัวกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น มีความสำคัญมาก โดยที่กลไกเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญที่ดำเนินการเผยแพร่ สร้างสรรค์ พัฒนา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง

ตัวกลางหรือสถาบันในกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมือง มีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบันการศึกษาชั้นสูง สถานที่ประกอบอาชีพ สมาคม เป็นต้น แต่ในบรรดากลไกเหล่านี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่นักจิตวิทยา และอ้างอิงกันบ่อยครั้งในบรรดานักรัฐศาสตร์ว่า สถาบันครอบครัวนั้นมีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดพื้นฐานอารมณ์ และสร้างรากฐานแนวโน้มทางการเมืองในแต่ละบุคคลขึ้นมา ครอบครัวเป็นสถาบันแรก que ตอบสนองความต้องการของเด็ก และมีอิทธิพลครอบคลุมความสนใจของเด็กตั้งแต่แรกเริ่ม (อุษณีย์ ฉัตรนันทน์, 2517:12-13) การเรียนรู้ทางการเมืองนั้น มีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก การเรียนรู้ในวัยก่อนผู้ใหญ่มีความสำคัญ เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองที่จะมีตามมาในวัยผู้ใหญ่ (Niemi, 1973:116) ดังนั้น การเรียนรู้ในระยะนี้ย่อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาแนวโน้มทางการเมืองของเด็กในอนาคต อย่างไรก็ตาม การที่จะกล่าวเจาะจงลงไปว่า สถาบันครอบครัวจะต้องมีอิทธิพลอย่างน้อยเพียงใดต่อการพัฒนาทัศนคติ และค่านิยมในตัวเด็กนั้น ย่อมกระทำได้ยาก แต่ข้อสันนิษฐานก็คือว่า ควรจะต้องมีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากก็น้อย (Davis, 1970 อ้างในอุษณีย์ ฉัตรนันทน์, 2517:13)

2.2.5 การไม่สืบทอดเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมือง

การขาดตอน หรือชะงักงันชั่วคราวในกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมือง หมายถึง กระบวนการในการสร้างสรรค์ พัฒนาแนวโน้ม และแนวความคิดทางสังคมและการเมือง โดยสถาบันหนึ่งสถาบันใดในระยะเวลาหนึ่ง เกิดขัดแย้งกับแนวโน้มและแนวความคิดที่อีกสถาบันหนึ่งพยายามสร้างขึ้นในกลุ่มบุคคลเหล่านั้น การขาดตอนในกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมืองอาจมองได้ในหลายกรณี และแสดงออกได้หลายทาง ดังนี้

ประการแรก อาจเกิดขึ้นในกรณีที่แบบแผนของการเคารพ และยอมรับอำนาจ ถูกป้อนเข้าไปฝังแน่นอยู่ในแนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมของเด็กจนเติบโต แต่เมื่อเด็กนั้นเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา แนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมที่สถาบันการศึกษาปลูกฝังให้นั้น มีลักษณะที่ขัดแย้งหรือแตกต่างไปจากค่านิยมที่ตนเคยได้รับมาจากสถาบันครอบครัว

ประการที่สอง อาจเกิดขึ้นในกรณีที่แนวโน้ม ค่านิยม และแบบแผนของอำนาจที่กลไกในกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมืองป้อนให้บุคคลนั้น ไม่สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนของ

สถาบันทางการเมืองนั้น ๆ ทั้งนี้ ก็ย่อมก่อให้เกิดการขาดตอน และไม่สืบต่อเนื่องของกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมืองขึ้นมา

ปัญหาของการไม่สืบต่อเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ โดยที่สร้างความขัดแย้งขึ้นมาในแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศนั้น และยังมีผลที่ทำให้เกิดการไม่สอดคล้องกันในระหว่างแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง กับแบบแผนการดำเนินงานของระบบการเมืองในประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้ ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพความมั่นคงในระบบการเมืองของประเทศนั้นด้วย การขัดแย้งในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองดังกล่าวนี้ ย่อมก่อให้เกิดภาวะอันตึงเครียดขึ้นในจิตใจของบุคคลในทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่า การขัดแย้งและการไม่สอดคล้องกันในระหว่างวัฒนธรรมทางการเมือง กับระบบการเมืองเป็นรากเหง้าของความล้มเหลวในการดำเนินงานของระบบการเมืองนั้น ๆ (Non-Viability of the Political System) ไม่มากนักน้อย (อุษณีย์ ฉัตรานนท์, 2517:20)

อนึ่ง การไม่สืบต่อเนื่อง หรือการขาดตอนในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น อาจเกิดขึ้นในกรณีอื่นได้อีก เช่น ในระหว่างชนชั้นต่าง ๆ เพราะแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างขึ้นโดยสถาบันครอบครัวในกลุ่มชนชั้นกลาง และในกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพนั้น มีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ความแตกต่างในด้านฐานะ ชนชั้นทางสังคม และระดับเศรษฐกิจ ย่อมมีอิทธิพลต่อการสร้างแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง และกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง (Rose, 1965:106)

2.2.6 วิธีการรับค่านิยม และแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง

บุคคลรับเอาแนวโน้มของวัฒนธรรมทางการเมืองเข้ามาได้อย่างไรนั้น การศึกษาในประเด็นนี้จะเน้นที่กระบวนการหรือวิธีการที่เด็กรับเอาแนวโน้ม แนวความคิด เข้ามาในแต่ละขั้นตอนของการเจริญเติบโตขึ้นมาจนเป็นผู้ใหญ่ และแม้กระทั่ง หลังจากนั้นไปจนตลอดชีวิตอีกด้วย (Rose, 1965:22) ดังนั้น อาจจะถือได้ว่าการที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นอย่างไรนั้นจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาของความโน้มเอียงทางการเมือง มีลักษณะเป็นการสะสม (Cumulative) ความโน้มเอียงทางการเมืองที่ได้รับ หรือก่อตัวขึ้นในช่วงแรกของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ หรือการก่อตัวของความโน้มเอียงทางการเมืองอื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่าบุคคลจะยอมรับ หรือสร้างทัศนคติ หรือความเชื่อ ตลอดจนรับข่าวสารต่าง ๆ ได้เพียงใด จึงขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางการเมืองก่อนหน้านี้ (Dawson & Prewitt, 1969:43)

2.2.7 ขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

ในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการส่งผ่าน การสร้าง แปลงรูป และการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientations) ของบุคคลนั้น สิ่งที่น่าสนใจในเบื้องต้น ก็คือบุคคลเรียนรู้ทางการเมืองในรูปแบบไหน อย่างไร (พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุกติพันธ์, 2526:25) การเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าว บุคคลแต่ละคนต่างผ่านกระบวนการสร้าง หรือได้รับการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะทางการเมืองของตนเอง หรือบุคคลขึ้น (Political Self) ลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลนั้น หมายถึง สภาพการรวมตัวกันอย่างสลับซับซ้อนของความโน้มเอียง (Complex of Orientations) ที่เกี่ยวกับโลกทางการเมือง รวมทั้งความคิดเห็นที่เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในทางการเมือง (Dawson & Prewitt, 1969:17) ลักษณะเฉพาะของบุคคลทางการเมืองดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่มีพัฒนาการ ไม่ใช่สิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้เอง หรือมีมาโดยกำเนิด แต่จะก่อตัวขึ้นมาจากกระบวนการของกิจกรรมและประสบการณ์ทางสังคม (Mead, 1934:135)

ในเรื่องขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง Lucian W. Pye ได้อธิบายขั้นตอนต่าง ๆ โดยแยกออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนเริ่มแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการอบรม ขัดเกลา หรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่ความมีสภาพเป็น "สัตว์สังคม" ขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม ก็คือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จุดประสงค์สำคัญของขั้นตอนนี้ก็คือ ต้องการจะให้การอบรมเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม

ขั้นตอนที่ 2 มนุษย์เริ่มมี "เอกลักษณ์ส่วนบุคคล" (Personal Identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้ และความเชื่อ นอกจากนี้ ประสบการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมในจิตใจสำนึก และยังไปมีส่วนกำหนดเป็น โครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนนี้เริ่มเข้าสู่กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคม เมื่อมนุษย์ผ่านมาถึงขั้นตอนของการมีความสำนึกในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านเข้ามาทางตัวการของการอบรมกล่อมเกลา และเข้ามามีบทบาทจากการรับรู้ และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์เริ่มมีความคิดพินิจพิเคราะห์ในทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนที่กระบวนการขัดเกลา และเรียนรู้ทางการเมือง ได้สร้างความรู้สึกรู้จักคิดในทางการเมืองอย่างมาก จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม และมีบทบาททางการเมือง เรียกขั้นตอนนี้ว่า "Political Recruitment Process" เป็นขั้น

ตอนที่บุคคลมีความเข้าใจในการเมืองลึกซึ้งขึ้น มีทัศนคติทางการเมือง หรือที่เรียกว่า "บุคลิกภาพทางการเมือง" ชัดเจน และถาวรกว่าเดิม (Pye, 1965:44-4)

ขั้นตอนของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองดังกล่าว จะมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ ความรู้ หรือที่เรียกว่า "โครงสร้างบุคลิกภาพพื้นฐาน" (Basic Personality Structure) (Pye, 1965:53) มากน้อยไม่เท่ากัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูง และสถาบันที่เป็นทางการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลายจะมีอิทธิพลมากกว่า มีบ่อยครั้งที่ค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ ซัดกันอย่างเห็นได้ชัด บางครั้งผลของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองก็เข้าไปในลักษณะผิวเผิน (กมล สมวิเชียร, 2516:43)

สำหรับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของคนไทยนั้น โดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับ (กมล สมวิเชียร, 2516:46) คือ ระดับครอบครัว ระดับสังคมนอกครอบครัว และระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบการเมืองจะโดยทางตรง หรือทางอ้อม แต่กระบวนการที่สร้างค่านิยมให้บุคคลในด้านต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ มีเพียง 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับสังคมนอกครอบครัว ซึ่งแตกต่างกับในประเทศที่มีระบบการเมืองเปิดซึ่งมี 3 หรือ 4 ระดับ กล่าวคือ

ระดับแรก คือ ระดับครอบครัว สิ่งแวดล้อมชีวิตของเด็กไทยในระดับนี้ที่สำคัญ ได้แก่ พ่อแม่ เครื่องญาติ ศาสนา และระบบสังคม สิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้ปลูกฝังค่านิยมที่เน้นความเป็นอิสระ คือ ไม่พยายามมีกฎเกณฑ์ชีวิตความผูกพันกับบุคคลอื่นที่ยุ่งยาก ค่านิยมดังกล่าวเป็นอิทธิพลสำคัญที่มีต่อระบบการเรียนรู้ของเด็กไทยในระยะเริ่มแรกเป็นอย่างมาก

ระดับที่สอง คือ ระดับสังคมนอกครอบครัว เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นเรื่องของอำนาจเป็นสำคัญ (กมล สมวิเชียร, 2516:52) กล่าวคือ เมื่อเด็กเริ่มก้าวพ้นชายคาบ้านเข้าไปในสังคม เช่น มีเพื่อนฝูง เข้าโรงเรียน และเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เด็กไทยจะเริ่มสำนึกถึงอิทธิพลของสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประเทศไทยอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ อำนาจของราชการ อันได้แก่ อำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนั้น ยิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมากเท่าใด มีบทบาทและความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำนึกในอำนาจของราชการจะมีมากเป็นเงาตามตัว แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีบทบาทน้อย เข้าวัย หรืออยู่ห่างไกลออกไป ความรู้สึกในเรื่องอำนาจจะมีน้อย หมายความว่า อิทธิพลของอำนาจจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระยะทางไกลใกล้ไกลจากศูนย์แห่งอำนาจ (กมล สมวิเชียร, 2516:48-49)

ระดับที่สาม คือ ระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบการเมืองจะโดยทางตรง หรือทางอ้อม การเรียนรู้ในระดับนี้ อาจกล่าวได้ว่า ยังเป็นของใหม่ เริ่มมีตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการในระดับนี้ยังมีลักษณะที่เป็นค่านิยมของระดับที่สอง คือ อำนาจนิยม

ของข้าราชการอีก (กมล สมวิเชียร, 2516:52) ดังนั้น จึงไม่ได้มีความหมายพิเศษที่แตกต่างไปจากเดิมแต่อย่างใด

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ากระบวนการอบรมกล่อมเกลာทางการเมืองของสังคมมีความสำคัญมากต่อแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมการเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่ากระบวนการนี้ได้สร้างบุคลิกภาพทางการเมืองของคนในสังคมขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลในฐานะเป็นตัวกำหนดที่มีความสำคัญของพฤติกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองใด ๆ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองได้อาศัยกระบวนการกล่อมเกลာทางการเมือง เป็นช่องทางหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติทางการเมืองของคนในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กระบวนการอบรมกล่อมเกลာทางการเมืองเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคมกับระบบการเมือง นั่นเอง (Shirk, 1973:43)

2.2.8 เปรียบเทียบอิทธิพลของตัวแทนในการกล่อมเกลာทางการเมือง

ตัวแทนหนึ่งจะมีอิทธิพลมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับว่าเนื้อหาของสื่อนั้นเชื่อมต่อช่องว่างของสิ่งที่บุคคลได้รับจากตัวแทนอื่นได้หรือไม่ พวกที่เน้นอิทธิพลของตัวแทนหลัก (Primacy) ย้ำให้เห็นถึงความคงทนของสิ่งที่ได้เรียนรู้แต่เริ่มแรก และมุ่งความสนใจไปที่ความสำคัญของครอบครัวและวิธีการเลี้ยงดูเด็ก โดยสิ่งที่มาทีหลังไม่อาจเปลี่ยนแปลงท่าทีของบุคคลได้มากนัก พวกที่สองคือ พวก Recency เห็นว่าการกล่อมเกลာทางการเมืองที่เพิ่งเกิดขึ้นและเกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างทางการเมือง จะมีอิทธิพลต่อบุคคลมากกว่า แต่มีอีกแนวทางหนึ่งที่วางตัวอยู่ระหว่างทั้งสองจำพวก โดยเห็นว่าทัศนคติทางการเมืองของบุคคลได้รับการวางรูปแบบโดยประสบการณ์ในวัยเด็ก แต่สามารถถูกปรับหรือเปลี่ยนได้โดยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง ข้อตรึงใจ (Impression) ที่เกิดขึ้นในเบื้องต้นจะคงทนถาวรเพียงใดขึ้นอยู่กับว่ามันมีประโยชน์เพียงใดในสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่บุคคลต้องเผชิญ เท่ากับเป็นการตอกย้ำว่ากระบวนการกล่อมเกลာทางการเมืองเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ซึ่งมีความเชื่อมโยงและความไม่ลงรอยกันระหว่างเนื้อหาที่บุคคลได้รับจากตัวแทนหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต (พุทธิสาน ชุมพล, 2531:90)

2.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่มีผู้เคยทำการศึกษาเกี่ยวกับ "วัฒนธรรมทางการเมือง" เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไป การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง

เมืองของประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เช่น กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ดังต่อไปนี้

การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่วไป งานวิจัยของ กมล สมวิเชียร (2514) เรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมือง" พบว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยมีลักษณะอิสระนิยมปนกับอำนาจนิยม โดยลักษณะอิสระนิยมเป็นผลมาจากการขัดเกลาในครอบครัว แต่เมื่อบุคคลเติบโตขึ้นจะได้รับอิทธิพลจากสังคมโดยรวม ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจึงมีลักษณะเป็นลูกตุ้มแกว่งที่ขัดแย้งกันเองระหว่างอิสระนิยมที่ปรารถนาจะมีวิถีชีวิตซึ่งไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้งจำกัดกับอำนาจนิยมที่มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า โดยลักษณะอำนาจนิยมนั้นก่อให้เกิดพฤติกรรม 2 ลักษณะคือ ผู้อยู่ใต้อำนาจยอมรับผู้มีอำนาจกับผู้มีอำนาจชอบใช้อำนาจ

ในขณะที่ผลการวิจัยของ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2515) เรื่อง "ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย" พบว่า ครอบครัวไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น มีความอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้นำอันเป็นลักษณะของสังคมไทยทั่วไป โครงสร้างทางเศรษฐกิจก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนมีอาชีพกสิกรรม มีรายได้น้อย นอกจากนั้น ชาวไทยทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบพหุพิน เพราะการเรียนรู้สังคมทุกระดับและทุกองค์กรยังบกพร่องอยู่มาก ประกอบกับสถาบันการศึกษาของไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองที่ประเทศไทยต้องการ เพราะประชาชนส่วนหนึ่งอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ อีกส่วนหนึ่งอ่านออกเขียนได้ แต่ก็ได้ลืมไปแล้ว รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความรู้อันแท้จริงเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยแก่เด็กนักเรียน โดยมีจุดบกพร่องจากตัวครู แบบเรียนหลักสูตร วิธีการอบรมสั่งสอน ตลอดจนทั้งปรัชญาการศึกษาของไทย

ทินพันธุ์ นาคะตะ (1975) ได้พิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชื่อ "The Problem of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students" โดยทำการศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย 6 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ ด้วยการแบ่งนักศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ นักศึกษาแขนงวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการทหาร (เฉพาะเพศชาย) โดยกำหนดตัวแปรอิสระคือ ให้เพศเหมือนกันหมด ซึ่งพบว่านักศึกษาไทยมีทัศนคติทางการเมืองที่ขัดกันอยู่ในตัวเอง คือมีทั้งทัศนคติที่ล่าหลังและทันสมัยผสมปนเปอยู่ด้วย

คือในด้านหนึ่งนั้นนักศึกษามีทัศนคติที่เอื้อต่ออำนาจ

ประชาธิปไตย แต่อีกด้านหนึ่งมีลักษณะต่อต้านประชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยนั้นแสดงออกโดยการตอบคำถามต่าง ๆ ของนักศึกษา ได้แก่ การมีทัศนคติที่ยึดมั่นในแนวทางความคิดแบบประชาธิปไตย ที่เห็นว่าประชาชนควรเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองและสามารถเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองได้ ส่วนทัศนคติที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้แก่ ทัศนคติที่มีแนวโน้มเชิงนิยมอำนาจ การขาดความเชื่อมั่นในเพื่อนมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง และขาดวิจรรณญาณที่เหมาะสม ทินพันธุ์สรุปความเห็นไว้ว่า ความขัดแย้งระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมนี้ เป็นลักษณะร่วมของทุกสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงรวมทั้งสังคมไทยด้วย ซึ่งหมายความว่า ระบบการเมืองจะมั่นคง มีประสิทธิภาพได้ในอนาคตขึ้นอยู่กับว่าผู้นำจะมีความสามารถเพียงใดในการเปลี่ยนทัศนคติดั้งเดิมให้เป็นทัศนคติที่เอื้อต่อประชาธิปไตย

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในภาคเหนือ นั้น สุรศักดิ์ วัฒนาอุดมชัย (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูในเขตภาคเหนือตอนบน" โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ชั้นปีที่ศึกษา และอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักศึกษา ทั้งความภาคภูมิใจในชาติ ความภาคภูมิใจในสถาบันการเมือง ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า และความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการปกครอง ผลปรากฏว่า ในด้านความภาคภูมิใจในชาติ ไม่ปรากฏว่านักศึกษาซึ่งจำแนกตามเพศ ชั้นปีที่ศึกษา และอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กับความภาคภูมิใจในชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่พอจะยอมรับได้ ส่วนความภาคภูมิใจในสถาบันทางการเมือง ไม่ปรากฏว่านักศึกษาซึ่งจำแนกตามเพศ ชั้นปีที่ศึกษา และอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กับความภาคภูมิใจในสถาบันการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่พอจะยอมรับได้ ในด้านความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า นักศึกษาที่อยู่ในชั้นปีที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางบวก ระดับปานกลางที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ ส่วนในเรื่องเพศและอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ในส่วนของความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการปกครอง ไม่ปรากฏว่านักศึกษาซึ่งจำแนกตามเพศ ชั้นปีที่ศึกษา และอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กับความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการปกครอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่พอจะยอมรับได้

วันเพ็ญ บุญยืน (2539) ศึกษาเกี่ยวกับ "วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่" โดยศึกษาเฉพาะกลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีสุดท้ายของสาขาวิชาต่าง ๆ ของสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ 3 แห่งคือ มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ พบว่านักศึกษาศาสนาอิสลามศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมแม้จะมีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ทางการเมืองไม่มากนัก มีความภาคภูมิใจและพึงพอใจในสถาบันการเมือง หน่วยราชการและนักการเมืองน้อย แต่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้การเมืองการปกครอง และต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองสูง โดยเห็นว่าควรให้มีการสอนเรื่องประชาธิปไตยทุกระดับการศึกษา และสำหรับในสถาบันอุดมศึกษา ควรให้วิชาการเมืองการปกครอง ไทยเป็นวิชาบังคับที่นักศึกษาทุกสาขาวิชา ทุกชั้นปีได้เรียน วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาเป็นแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม และพบว่า นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด รองลงมาคือนักศึกษาสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ส่วนนักศึกษาสาขาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่านักศึกษาอีก 2 สาขาวิชา

สุทธิธิ์ อุตบุรี (2541) ศึกษาเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย" ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และมีอายุตั้งแต่ 31 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีรายได้สูงกว่า 15,000 บาทต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจทางการเมืองโดยติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา โดยติดตามจากหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ส่วนใหญ่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกครั้งและมีบางส่วนเป็นสมาชิกพรรคการเมือง กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีความเหมาะสมกับการปกครองของประเทศไทย โครงสร้างของสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มี Party List การเลือกตั้งจะพิจารณาจากพรรคการเมืองมากกว่าตัวบุคคล แต่ไม่แน่ใจว่านักการเมืองของไทยในปัจจุบันมีความเสียสละให้ประชาชน เห็นว่าขณะนี้มีความจำเป็นต้องปฏิรูปการเมือง การยึดอำนาจการปกครองประเทศของทหารเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม สื่อมวลชนควรมีอิสระในการตรวจสอบทางการเมือง และเห็นว่านักการเมืองไม่ควรสร้างความสนิทสนมกับผู้นำทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และจากการศึกษาพบอีกว่าในกลุ่มชนชั้นกลางของจังหวัดเชียงใหม่นี้มีความโน้มเอียงที่วัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็นไปในรูปแบบไพร่ฟ้าผสมกับแบบมีส่วนร่วม โดยดูจากพฤติกรรมทางการเมืองหลาย ๆ อย่างเป็นบรรทัดฐาน นอกจากนี้ยังสามารถสรุปได้อีกว่าความแตกต่างทางด้านเพศ รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา ได้ส่งผลให้ความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกันอีกด้วย

กรณิศ ดวงใบ (2542) เรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของพนักงานเทศบาลเมืองลำพูน" พบว่าพนักงานเทศบาลเมืองลำพูนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะของการมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้น แต่ระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังไม่มาก และเพศ ระดับการศึกษา ประเภทพนักงาน รายได้ ประสบการณ์การทำงาน ระดับของตำแหน่งงาน ที่ต่างกัน มีความสัมพันธ์ต่อความรู้และความเข้าใจ

ใจ ทักษะ การมีส่วนร่วมและความคิดเห็นต่อระบบการเมืองการปกครองไทยที่ต่างกันด้วย ในขณะที่อายุที่ต่างกันไม่มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองของพนักงานเทศบาลเมืองลำพูนที่ต่างกันแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังพบว่า มีปัจจัยหลายอย่างส่งผลสืบเนื่องให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ เช่น ปัจจัยจากอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองต่างๆ ที่แพร่หลายมากขึ้น ความตื่นตัวทางการเมืองโดยภาพรวมต่าง ๆ มีมากขึ้น ประกอบกับงานในหน้าที่ที่ต้องมีส่วนใกล้ชิดกับงานทางการเมืองต่าง ๆ ในการเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง เช่น การดำเนินการเลือกตั้ง ทำให้พนักงานเทศบาลเมืองลำพูนแม้จะอยู่ตามชนบทห่างไกลจากเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางความเจริญและศูนย์กลางอำนาจรัฐ มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ในขณะที่ก็ยังมีส่วนผสมของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าอยู่ด้วย เพราะอิทธิพลของระบบการกล่อมเกลางของสังคมนั้นด้วย โดยเฉพาะใน สังคมชนบทอิทธิพลของกรอบโครงสร้างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและด้วยการปฏิบัติงานที่มีลักษณะแบบราชการ อันประกอบด้วย กฎ ระเบียบ สายการบังคับบัญชา วินัยข้าราชการ อีกทั้งอำนาจการบริหารงานของการปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ที่ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายการเมือง ซึ่งสามารถให้คุณให้โทษต่อพนักงานประจำได้ ทำให้พนักงานเหล่านี้ยังมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองบางกิจกรรมอยู่ในระดับต่ำ เช่น ไม่กล้าแสดงการต่อต้านนโยบายของรัฐด้วยการประท้วง

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในภาคใต้ งานวิจัยของ

เรวัตร แซ่อู๋ (2519) เรื่อง "การศึกษาทัศนคติแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาในวิทยาลัยครูภาคใต้" กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2518 ในวิทยาลัยครูภาคใต้ 4 แห่ง คือ วิทยาลัยครูยะลา วิทยาลัยครูสงขลา วิทยาลัยครูภูเก็ต และวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างจำนวน 287 คน เป็นชาย 134 คน หญิง 153 คน ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับเล็งดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้านการยอมรับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม ในกลุ่มนักศึกษาหญิง การยอมรับเล็งดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ในกลุ่มนักศึกษาชายการยอมรับเล็งดูแบบประชาธิปไตย ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในกลุ่มนักศึกษาหญิง การปกครองแบบประชาธิปไตยของครูมีความสัมพันธ์ทางลบกับทัศนคติแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ในกลุ่มนักศึกษาชายการปกครองแบบประชาธิปไตยของครูไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติแบบประชาธิปไตย ในการเปรียบเทียบทัศนคติแบบประชาธิปไตยของเพศชายกับเพศหญิง พบว่ามีความแตกต่างกันในทัศนคติแบบ

ประชาธิปไตยด้านการยอมรับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ไม่มีความแตกต่างกันในทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมและด้านปัญญธรรม

ต่อมา มงคล พรหมพัฒน์ (2519) ได้ทำศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในสามจังหวัดภาคใต้ต่อการปกครองประเทศ" โดยมีตัวแปรอิสระคือนักเรียนม.ศ. ปลาย เพศ ศาสนา จากการศึกษาพบว่า บรรดานักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับการปกครองจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับสูง ส่วนที่ได้จากตำรา การเรียนในโรงเรียนและการพูดคุยอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนจากการหาเสียงของผู้แทนราษฎรและนิทรรศการทางการเมืองเป็นเกณฑ์ต่ำสุด ส่วนความสนใจของนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ นั้นต่างกันจากน้อยไปหามาก ได้แก่ รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง การทำงานของบรรดาสมาชิกวุฒิสภา พรรคการเมือง นักเรียนเห็นว่าข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ไม่สุจริต และให้ความร่วมมือต่ำเมื่อไปติดต่องาน โดยส่วนรวมนักเรียนไม่สนับสนุนแต่ก็ไม่คัดค้าน ส่วนในด้านการปกครองนักเรียนเห็นด้วยกับการใช้อำนาจเด็ดขาดตามกฎหมาย การกระจายอำนาจไปสู่ส่วนท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง และรัฐมนตรีมาจากสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องเพศและศาสนาของนักเรียนต่อความคิดเห็นในการปกครองประเทศ พบว่า นักเรียนต่างเพศมีความเห็นต่อการปกครองแตกต่างกันมากกว่าความแตกต่างระหว่างนักเรียนที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกัน

ส่วนงานวิจัยของ วิจิต ประสบปลื้ม (2519) เรื่อง "ความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม" ขอบข่ายของการศึกษาเฉพาะกรณีนี้ใช้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม 8 แห่ง ในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส สรุปผลการวิจัยได้ว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองระดับปานกลาง นักเรียนหญิงมีคะแนนความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองดีกว่านักเรียนชาย นักเรียนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวปานกลางและนักเรียนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวต่ำ มีความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูงและนักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยต่ำ มีความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปทางการเมืองไม่แตกต่างกัน นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นกลาง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวระดับปานกลางและระดับต่ำมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน นักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูง และนักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยต่ำ มีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน

วุฒิสาร ตันไชย และคณะ (2541) ศึกษาเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของคนใต้ : กรณี จังหวัดภูเก็ตและสงขลา" ทั้งนี้จากการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนในภาคใต้ พบว่าความรู้ ความเข้าใจ และความเห็นของประชาชนต่อการเมืองนั้นยังไม่เอื้อให้เกิดประชาธิปไตยในท้องถิ่นที่มุ่งหวังให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบท้องถิ่นของตนเอง จึงส่งผลให้พฤติกรรมของประชาชนต่อการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นเป็นไปในลักษณะ "ไม่สนใจและไม่เข้ามามีส่วนร่วม" คนภาคใต้ส่วนใหญ่ เห็นว่าการเมืองคือชีวิตและมีความสัมพันธ์กับระบบต่าง ๆ ในสังคม การเมืองที่ดีจะทำให้ทุกอย่างดีขึ้น แต่ความเข้าใจต่อการเมืองของประชาชนก็มีเพียงการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ร่วมมรณงค์ในการหาเสียงและติดตามข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนเท่านั้น ความคิดเห็นและบทบาทในเชิงรุก จึงต้องรองอำนาจกับกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองต่าง ๆ ยังคงเป็นเรื่องที่ประชาชนยังไม่เข้าใจ แม้จะมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีความแตกต่างในกลุ่มอาชีพ พบว่าในกลุ่มอาชีพทำสวนยางจะมีความสนใจทางการเมืองมาก ขณะที่กลุ่มชาวนาจะมีความสนใจน้อยกว่า ในส่วนของการเมืองท้องถิ่นพบว่าไม่มีความแตกต่างกันนักในแต่ละพื้นที่ เพราะจะมีความสนใจการเมืองท้องถิ่นน้อยกว่าการเมืองระดับชาติ การเลือกนักการเมืองท้องถิ่นจึงเลือกตามกระแส เลือกพวกพ้องพี่น้อง หากไม่มีพี่น้องก็จะเลือกคนที่มีความรู้ มีการศึกษา จะติดตามดูผลงานก่อนที่จะเลือกตั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าคนภาคใต้มีความเป็นเสรีชนสูง ต้องการปลดแอกจากอำนาจรัฐ หยิ่งในศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐมากนัก ยกเว้นเรื่องใหญ่ ๆ พึ่งตนเองและกลุ่มก้อน หากไม่สำเร็จจึงพึ่งนักการเมือง แต่จะไม่พึ่งข้าราชการเพราะไม่เชื่อว่าจะช่วยเหลือได้ วิถีชีวิตของคนใต้มีส่วนหล่อหลอมให้มีความสนใจเรื่องราวความเป็นไปของท้องถิ่นของตนเอง มีการถ่ายทอดพฤติกรรมของบรรพบุรุษ สื่อตัวบุคคลระหว่างรุ่นและการถ่ายทอดแต่ละรุ่นทางความคิดจะมีสูง มีเวทีพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลและติดตามข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจอยู่หลายแหล่ง เช่น ร้านน้ำชา แหล่งรับซื้อยาง และสื่อบุคคลที่เรียกว่า "คอการเมือง" เป็นต้น จึงอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้ส่วนใหญ่ยังไม่มี ความสนใจหรือเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ควร จะเป็นเพราะความคิดเห็นของคนใต้ต่อการเมืองเป็นไปในเชิงลบและขาดความรู้ ความเข้าใจต่อการเมืองที่ถูกต้อง ความรู้สึกผูกพันที่เคยมีต่อท้องถิ่นขาดหายไปจากสังคมชาวใต้ มีวิถีชีวิตที่ขัดแย้งกับการบริหารงานขององค์กรท้องถิ่นและความเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ยึดตัวบุคคลมากกว่าสาระนโยบายหรือเหตุผลอุดมการณ์อื่น ๆ ทางการเมือง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง ทั้งในระดับทั่วไป และการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในภาคเหนือและภาคใต้ ดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับเยาวชนในสถานศึกษา

และศึกษาเฉพาะเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น สำหรับการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไปในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้นั้นมีอยู่น้อยมาก มีเพียงงานวิจัยของ วุฒิสาร ตันไชย และคณะ เท่านั้นที่ทำการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางการเมืองของคนได้ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตและจังหวัดสงขลา และโดยเฉพาะการศึกษาวรรณกรรมทางการเมืองในเชิงเปรียบเทียบระหว่างประชาชนในภาคเหนือและภาคใต้ ไม่ปรากฏว่ามีผู้เคยทำการศึกษาวิจัยมาก่อน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทภาคเหนือและภาคใต้

2.4 กรอบแนวคิด

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทภาคเหนือและภาคใต้” คือการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ในด้านกระบวนการเรียนรู้ ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ โดยมีปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อลักษณะแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้คือ สถานภาพทางเศรษฐกิจ, สังคม และการกล่อมเกลாதทางการเมือง โดยทำการศึกษาว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจ, สังคม และการกล่อมเกลாதทางการเมือง ของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีความสัมพันธ์กับลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใด อย่างไร

